

Drozdová, Eva

Úvod

In: Drozdová, Eva. *Břeclav - Pohansko. VI, Slovanští obyvatelé velkomoravského hradiska Pohansko u Břeclavi : (demografická a antropometrická studie)*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 2005, pp. 9-16

ISBN 8021023708

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123556>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ÚVOD

Staroslovanské hradisko Pohansko se nachází blíže Břeclavi, 12 km nad soutokem řek Moravy a Dyje (obr. 1). Hradisko bylo objeveno již v minulém století, ale jako archeologická lokalita vstoupilo do podvědomí odborné i laické veřejnosti až ve dvacátých letech 20. století (obr.2) díky archeologickému zkoumání I.L. Červinky (Červinka 1928). Podle archeologických pramenů (Dostál 1964, 1970, 1975, 1978, 1982, 1985, 1987, 1988, 1992, Vignatiová 1992, Macháček 2001, 2005a a b) kontinuální osídlení Pohanska počalo teprve příchodem slovanského lidu v průběhu 6. století n.l. V této době zde lidé patrně vystavěli neopevněnou zemědělskou osadu, což dokládá nález žárového pohřebiště z nejstaršího období, tj. z 6. až 8. století s 55 hroby (popel byl uložen do hliněných popelnic tzv. pražského typu) a 56 objekty, mezi nimiž se nacházely roztroušené kostrové hroby již z velkomoravského období. Největšího rozmachu však Pohansko doznalo někdy na přelomu 8. a 9. století, kdy bylo vybudováno rozsáhlé velkomoravské hradiště na rozloze 28 ha, opevněné bezpečnou hradbou. V průběhu první poloviny 9. století byl na Pohansku postaven velmožský dvorec, chráněný mohutnou palisádou. Jednotlivé objekty byly většinou nadzemní, roubené, s kamennými krby. Ve druhé polovině 9. stol. byl dvorec rozšířen, takže zabíral plochu 1 ha a opětovně byl opevněn novou palisádovou hradbou. V severozápadní části byl postaven kamenný kostel, sestávající z obdélníkové lodi, půlkruhové apsidy, předsíně a přístavku. Kostel byl stavěn na maltu (obr.3), vnitřní zdi byly omítnuty a vyzdobeny barevnými freskami. Byl zbořen asi počátkem 10. století s pádem Velké Moravy. Kostel byl obklopen rozsáhlým kostrovým pohřebištěm se 407 hroby. Podle hrobového inventáře je možno některé pohřbené počítat mezi příslušníky tehdejší nobility (Dostál 1975). V kostrových hrobech se nacházel bohatý inventář a někteří lidé byli pohřbeni v dřevěných rakvích. V ženských hrobech byly nalezeny zlaté a stříbrné náušnice, gombíky, prsteny a skleněné korále. Mužské hroby zase svědčily o přítomnosti vojenské družiny. Byly v nich nalezeny meče, ostruhy, šipky, sekery, nože a kování kožených pásů. Velmožský dvorec sestával z velkého počtu hospodářských a sídelních objektů, soudě z velkého množství keramických nádob, které se zachovaly ve zlomcích a též četných předmětů denní potřeby ze železa a kostí.

V severovýchodní části opevněného hradiska se pravděpodobně nacházel řemeslnický areál, nazývaný archeology "Lesní školka" (Dostál 1982, Macháček 2005b). Je datován do konce 8. století až druhé poloviny 9. stol. Archeologové zde našli pozůstatky celé řady sídelních objektů, studní a hospodářských staveb. Mezi objekty se nacházelo 93 rozptýlených kostrových hrobů. Zcela zde chybí předměty z drahých kovů, vyskytují se pouze keramické nádoby a železné nože.

Další lokalitou, objevenou v opevněné části hradiska, je tzv. Lesní hrúd, která se nachází v jeho jihovýchodní části mezi žárovým pohřebištěm a východní branou. Výzkum zde byl

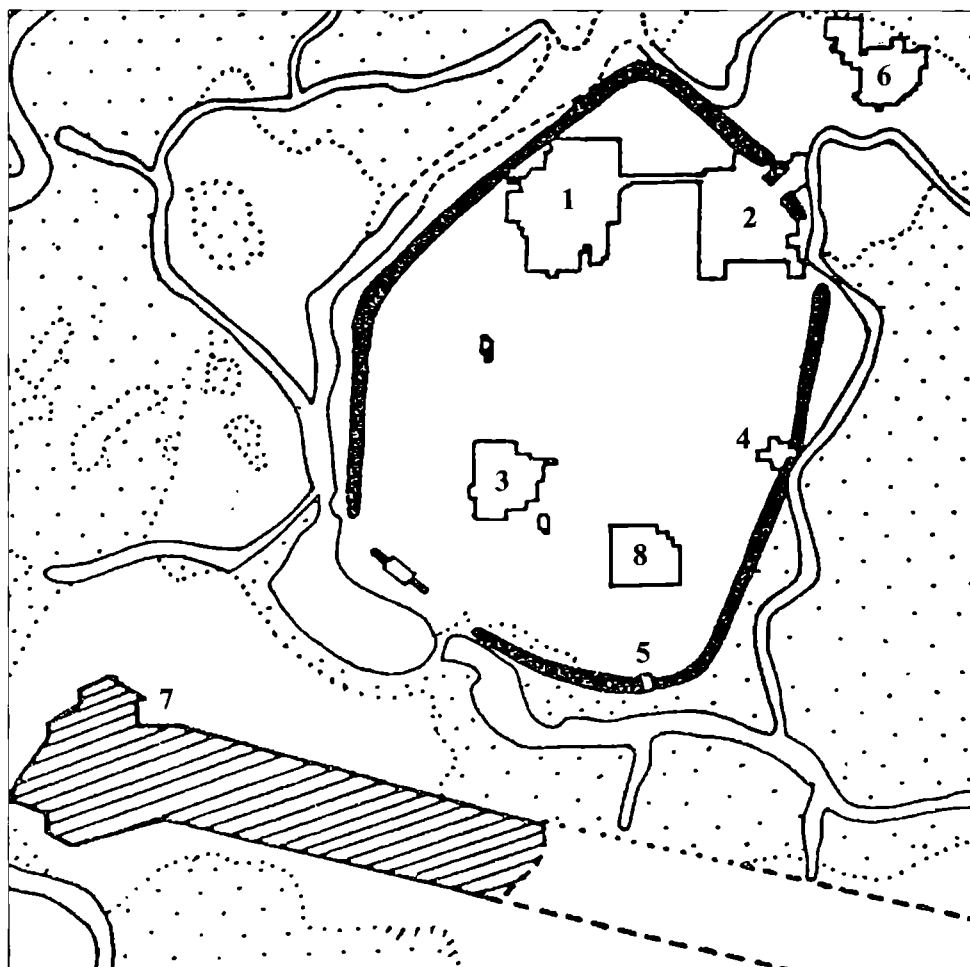

Obr.1. Pohansko, pohled na prostor hradiska v současnosti (foto autorka)

započat sondážemi koncem 80. let 20. století Bořivojem Dostálem. Rozsáhlý výzkum byl proveden až v letech 1999 – 2004 Jiřím Macháčkem. Na této lokalitě bylo kromě objektů objeveno 34 kostrových hrobů a jeden pohřeb koně. Zajímavé jsou nálezy studny a palisádového plotu. Ucelená analýza této lokality dosud nebyla publikována (Macháček 2005a). V oblasti žárového pohřebiště se v současnosti nacházejí rekonstrukce několika objektů nalezených na Pohansku, je to rekonstrukce obydlí, kultovního objektu a studny (obr.4).

V této době vznikají osady i mimo vlastní hradisko. Jedna se nacházela na severovýchodě a byla nazvána “Severovýchodní předhradí”, druhá pak se rozkládala na opačné straně, na jihu a dnes je nazýváme “Jižní předhradí”.

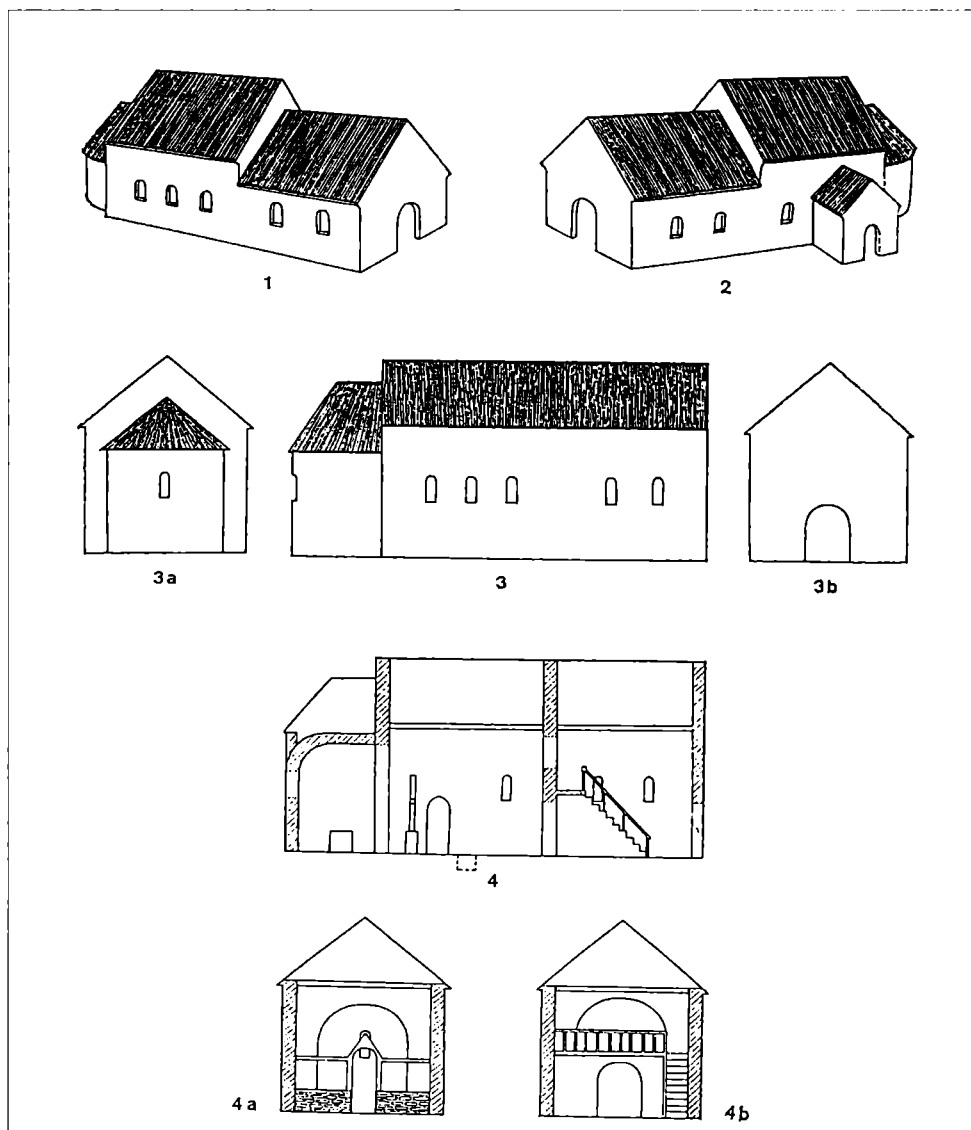
Severovýchodní předhradí bylo objeveno při budování archeologické stanice na Pohansku. Na ploše přibližně 6 ha bylo kromě nečetných dokladů pravěkého osídlení zjištěno i několik objektů z rané fáze staroslovanského osídlení, které bylo zřejmě sporadické. Ani osídlení z doby středohradištní (9. stol.) nebylo husté. Archeologové zde našli sedm obytných zemnic, čtyři povrchové obytné objekty a třicet hospodářských staveb. Mezi stavbami byly roztroušeny kostrové hroby, buď jednotlivě nebo ve skupinách po 4 - 5. Celkem bylo nalezeno padesát kostrových hrobů. Celá osada byla ohrazena palisádovou ohradou a v její blízkosti byl odkryt zbytek kamenné konstrukce. Význam této stavby zatím není jasný. Bořivoj Dostál (Dostál 1970) předkládá dvě domněnky. Podle první šlo o zbytky kamenného ochozu, postaveného kolem palisádového opevnění, podle druhé se jednalo o zbytky dláždění mírného svahu na břehu ramene řeky Dyje. Snadný přístup k vodě byl pro obyvatele

Obr.2. Plán hradiska na Pohansku. 1 - velmožský dvorec (včetně Pohřebiště okolo kostela), 2 - sídliště v Lesní školce, 3 - žárové pohřebiště, 4 a 5 - velkomoravský val, 6 - sídliště Severovýchodní předhradí, 7 - sídliště Jižní předhradí, 8 - sídliště Lesní hrúd (upraveno podle Vignatiové 1992 a Macháčka 2005a)

Severovýchodního předhradí zcela nezbytný, neboť se vedle zemědělství zabývali též řemeslnou výrobou, zejména koželužstvím a tkalcovstvím.

Druhou lokalitou mimo opevněné velkomoravské hradiště je tzv. Jižní předhradí. Bylo odkryto při záchranném archeologickém výzkumu předcházejícím stavbě nového koryta řeky Dyje v letech 1975 - 1979. Rozkládá se na ploše asi 9 ha a časově spadá do konce 8. stol. až do počátku 10. stol., jde tedy o dobu středohradištní. Na Jižním předhradí bylo možno vysledovat systém několika osad. V jihozápadní části se nacházela osada s kruhovitě uspořádanými domy a volnou návší, ve střední části osada s ulicovitě uspořádanými domy orientovanými směrem severovýchod - jihozápad a v jihovýchodním úseku opět kruhovitá osada s návší, v jejímž středu byla kameny vyzděná studna. Tyto tři osady nebyly izolované. Mezi nimi se nacházely roztroušené sídelní objekty a skupiny hrobů. Celkem zde bylo nalezeno

Obr.3. Dvě varianty rekonstrukce velkomoravského kostela na Pohansku u Břeclavi (autor J. Pošmourný). 1a 2-dva pohledy na rekonstrukci kostela (bez bočních vchodů a nartexu), 3 - boční pohled na rekonstrukci chrámu se stejně vysokými stěnami lodi i nartexu (od SZ), 3a-čelní pohled ze strany apsidy, 3b-průčelí nartexu, 4-řez druhou variantou rekonstrukce chrámu s ikonostasem v lodi a s panskou tribunou v nartexu, 4a-příčný řez v místě příčky s pohledem k apsidě, 4b-příčný řez nartexem s pohledem na průchod do lodi a na panskou tribunu (pramen Dostál 1992)

436 sídlištních objektů a 199 kostrových hrobů. Svou podobu nabylo sídliště na Jižním předhradí patrně v polovině 9. století. O jeho funkci a vztahu k hradišti existuje několik domněnek. Jednu z nich zastává Jana Vignatiová. Podle ní sídliště sloužilo příslušníkům vojenské družiny velkomoravského panovníka. Zde bydleli se svými rodinami a možná i služebnic-

Obr.4. Rekonstrukce objektů nalezených při archeologických výzkumech na Pohansku (foto autorka)

tvem. Přilepšovali si též pěstováním zemědělských plodin a byli podporováni z centra Velkomoravské říše (Vignatiová 1992).

Jiří Macháček shrnuje ve své práci poznatky o Pohansku a popisuje funkci sídliště následujícím způsobem: úkolem Pohanska byla ochrana, kontrola a řízení dálkového obchodu. Byla zde koncentrována řemeslná výroba. Takovou to aglomeraci mohl vybudovat jen člověk s nejvyšší autoritou v zemi, panovník, který zde měl svou rezidenci. Důvodem k vzniku sídliště byla snaha o emancipaci náčelníka (pozdějšího panovníka) prostřednictvím kumulace bohatství. V 9. století ještě nevznikl na Moravě stát. Společnost se nacházela v přechodném stádiu mezi náčelnictvím a státem. Náčelník musel kumulovat bohatství, aby se dostal nad ostatní a mohl se stát vládcem. Toto potvrzuje také fakt, že Pohansko zaniklo po pádu moravských panovníků (Macháček 2005b).

Rozkvět velkomoravského hradiště na Pohansku však trval jen krátkou dobu. V první polovině 10. století hradiště zaniká a v 11. století se začleněním Moravy do Českého státu jeho funkci přejímá město Břeclav.

I když archeologické výzkumy na hradišti Pohansko jsou velmi rozsáhlé, vykopávky provedené na všech sídlištích jsou jen sondou do staroslovanského osídlení. Je velkou zásluhou archeologů, že dnes víme, jak velkomoravské hradiště na Pohansku vypadalo a jakou mělo funkci. Víme též, jak tamní lidé žili, jak se oblékali, čím se živili. Ale velmi málo dosud víme o tom jak vypadali. To byl až donedávna dluh brněnské antropologie.

Výzkum kosterních pozůstatků obyvatel Pohanka u Břeclavi navazuje na výzkumné

zaměření Katedry antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Probíhá v rámci výzkumného záměru Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy číslo MSM0021622427 s názvem: Interdisciplinární centrum výzkumů sociálních struktur pravěku až vrcholného středověku. Archeologický terénní a teoretický výzkum, využití přírodních věd, metodologie a informatika, ochrana kulturního dědictví, jehož hlavním řešitelem je Zdeněk Měřínský, vedoucí Archeologického ústavu Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a spoluřešiteli z Přírodovědecké Fakulty Masarykovy Univerzity jsou Antonín Přichystal z Ústavu geologických věd a Eva Drozdová z Katedry antropologie.